

בין נצבים לבין כורעים ומשתחוים

דרשת שבת תשובה תשע"ה, שנת שמיטה (ג' בתשרי התשע"ה | 27.09.14)

1. משנה מסכת יומא פרק ו

והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם

2. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לט עמוד ב

תנו רבנן: עשר פעמים מזכיר כהן גדול את השם בו ביום: שלשה בוידוי ראשון, ושלשה בוידוי שני, ושלשה בשעיר המשתלח, ואחד בגורלות.

3. תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ג

עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם ביום הכפורים ששה בפר וג' בשעיר ואחד בגורלות הקרובים היו נופלין על פניהן הרחוקים היו אומרים בשכמל"ו אלו ואלו לא היו זזים משם עד שהוא מתעלם מהן [שמות ג טו] זה שמי לעולם זה שמי לעלם. בראשונה היה אומר בקול גבוה משרבו הפרוצין היה אומר בקול נמוך א"ר טרפון עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והייתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתי מבליעו בנעימת הכהנים.

4. ראבי"ה מסכת יומא סימן תקל

ועל כל אזכרה היו מברכים וכורעים לכבוד השם, וכן נמצא בספרי החיצונים כשמסר רבי נחוניא בן הקנה את השם לתלמידיו שצוה להם לכרוע וליפול על פניהם. וכן אנו עושין לזכרון ודוגמא. והפייט יסד ואף הוא היה מתכוון לגמור את השם כנגד המברכים, שהיה מאריך בשם בנעימות קולו עד שיהיו גומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואז עונים תתהרו. ובגמרא דידן ליתא. וכן היה עושה בכל הוידוים שהיה מזכיר את השם:

5. תוספתא מסכת שקלים פרק ב

שלוש עשרה השתחואות היו במקדש. ר' יהודה א' כנגד שער - השתחואה, כנגד פרצה - שחייה. ושאר השתחואות שבמקדש שעל גבי קרבן חובה היו קבע היו וכאן וכאן לא היתה שחייה אלא כריעה ופשיטה בלבד

6. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד

תנו רבנן: אלו ברכות שאדם שוחה בהן: באבות תחלה וסוף, בהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה - מלמדין אותו שלא ישחה. אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא הדיוט - כמו שאמרנו. כהן גדול - בסוף כל ברכה וברכה, והמלך - תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה.

אמר רבי יצחק בר נחמני, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יהושע בן לוי: הדיוט - כמו שאמרנו, כהן גדול - תחלת כל ברכה וברכה, המלך - כיון שכרע, שוב אינו זוקף, שנאמר: (מלכים א' ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרע על ברכיו.

תנו רבנן: קידה - על אפים, שנאמר: (מלכים א' א') ותקד בת - שבע אפים ארץ, כריעה - על ברכים, שנאמר: מכרע על ברכיו, השתחואה - זו פשוט ידים ורגלים, שנאמר: (בראשית ל"ז) הבוא נבוא אני ואמך ואחריך להשתחות לך ארצה.

7. רש"י מסכת ברכות דף לד עמוד ב

כהן גדול בסוף כל ברכה - כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו.

8. שיטה מקובצת ברכות, שם

מלך כיון ששוחה שוב אינו זוקף וכו'. איכא מאן דמפרש בהא דלפי מעלת האדם ראוי לו להכניע עצמו יותר לפני בוראו. ויש מפרשים שטעם מלך שהוא שוחה ואינו זוקף לפי שאמרו רבותינו ז"ל בר"ה מלך נדון בכל יום וכיון שכן ראוי הוא לעמוד נכנע וכפוף. ומהאי טעמא נוהגין העם לשחות בכל הברכות דראש השנה מפני שהוא יום הדין לכל. ודין זה כיון דלא איתמר בגמרא דילן מסתיין לשחות במלכיות זכרונות ושופרות דהם עיקר חיובא דיומא.

9. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כב עמוד ב

גופא, רב איקלע לבבל בתענית צבור. קם קרא בספרא, פתח - בריך, חתם - ולא בריך. נפול כולי עלמא אאנפייהו - ורב לא נפל על אנפיה. מאי טעמא רב לא נפיל על אפיה? - רצפה של אבנים היתה. ותניא: (ויקרא כ"ו) ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה, עליה אי אתה משתחוה בארצכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש.

כדעולא, דאמר עולא: לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד. - אי הכי מאי איריא רב? אפילו כולהו נמי! - קמיה דרב הואי. - וליזיל לגבי ציבורא, ולינפול על אפיה! - לא בעי למיטרח ציבורא. - ואיבעית אימא: רב פישוט ידים ורגלים הוה עביד, וכדעולא, דאמר עולא: לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד. - וליפול על אפיה ולא ליעביד פשוט ידים ורגלים! - לא משני ממנהגיה. ואיבעית אימא: אדם חשוב שאני, כדרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר, אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, דכתיב (יהושע ז') ויאמר ה' אל יהושע קם לך [וגו'].

10. שו"ת הריב"ש סימן תיב

...דעת הר"ם ז"ל: דכל שיש דבר מפסיק, בין פניו והאבן משכית, אינו אסור. שכתב: שלכך נהגו לשום מחצלאות או גמי, בבתי כנסיות, שהם רצופות באבנים. נראה שאין לחוש לאבן משכית אפילו מדרבנן, אלא כשפניו דבוקות בארץ, אף על פי שאין בו פשוט ידים ורגלים. אבל בשוחה לבד

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלא ח

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הצבור, אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. הגה: וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפי' אין שם אבן משכית אבל אם נוטה קצת על צדו, מותר אם אין שם אבן משכית; וכן יעשו ביו"כ, כשנופלין על פניהם, אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, וכן נוהגין

12. משנה ברורה סימן קלא

(מג) כשנופלין על פניהם - ר"ל כשהם נופלים דרך פישוט יו"ר שלא על הרצפה צריכים להטות על צדיהם וכן כשיש רצפה אפי' נופלים דרך קידה בעלמא צריכין להטות על צדיהם: (מד) אם יציעו - צ"ל או יציעו ור"ל דאז אפי' בלא הטיה על צדיהם שרי בשני האופנים אלו שצירנו:

13. ערוך השולחן סי' קלא ס"ח

וזה שכתבו דבפישוט ידים ורגלים אסור אפילו בלא אבן משכית כלומר אפילו רצפה שלא מאבנים אין זה לא שיטת הרמב"ם ולא שיטת הרא"ש כמו שבארנו בסעיף ד' והוא דעה יחידאה שהביא הריב"ש כמ"ש רבינו הב"י בספרו הגדול ותמה בזה ע"ש ותמיהני שחשש רבינו הרמ"א לזה.

14. חיי אדם כלל קמה סעיף לה

נוהגין לשטוח עשבים בבית הכנסת, ואין הטעם כמו שחושבין ההמון כדי לעמוד עליו, אלא הטעם לפי שנוהגין לעשות זכר למקדש להשתחוות בשעת עלינו ובאמירת והכהנים והעם כו' היו כורעים ומשתחוין, ולפי מנהג הנכון להשתחוות בפישוט ידים ורגלים כדין השתחואה במקדש, ובמקום שהקרקע מרוצף באבנים אסור

בין נצבים לבין כורעים ומשתחוים

דרשת שבת תשובה תשע"ה, שנת שמיטה (ג' בתשרי התשע"ה | 27.09.14)

להשתחוות כן ועובר בלאו שנאמר [ויקרא כ"ו א'] ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, ואפילו במקום שאינו מרוצף כלל צריך להטות קצת על צדו דגזרינן אטו אבנים, לכן שוטחין עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, דאז לא גזרינן. ואם אין לו עשבים, יפסיק בטליתו או בדבר אחר

15. ביאור הלכה סי' קלא ס"א

ענין ההטיה (=בנפילת אפים) הוא משום דבימיהם היו נוהגים ליפול על פניהם ארצה על הרצפה משום הכי היו צריכים מדינא להטות על אחד מהצדדין שלא יהא נראה שמשתחוה לאבן משכית שהוא אסור מן התורה וכמו שכתוב כל זה לקמן בסעיף ח' בהג"ה ומשום הכי גם אנו נוהגים להטות בנפילת אפים

16. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח

הני שמונה עשרה כנגד מי?

אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה; עולא אמר: עד כדי שיראה איסור כנגד לבו; רבי חנינא אמר: כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך. אמר רבא: והוא - דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע.

17. תלמוד ירושלמי מסכת סוכה פרק ה הלכה ד

איזו היא כריעה ואיזו היא בריכה. רבי חייה רבה הראה כריעה לפני רבי ונפסח ונתרפא לוי בר סיסי הראה בריכה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא.

18. ר"ח מוולוז'ין, נפש החיים שער ב, יא

העיקר הגדול של עניין התפילה שכלל כונתה הוא לכוון רק להוסיף כוח בקדושה. שכמו שהאיש שמאנשי החיל משליך כל ענייניו וצרכי עצמו מנגד, ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך ששיג הכתר מלוכה של אותה המדינה ותינשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפילתו רק להוסיף תת כוח בהעולמות הקדושים, ולעורר בקולו הקול העליון, לאמשכא מניה ברכאן ונהירו לכלא [=להמשיך ממנו יתברך ברכות ואורות לכל], להעביר רוח הטומאה מן העולם, ויתוקן עולם במלכותו יתברך שמו, ולא על ענייניו וצרכי עצמו כלל

19. תפילת חנה – האשה הניצבת

ותאמר בי אֲדַנִּי חַי נִפְשֶׁךָ אֲדַנִּי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְבֶּת עִמָּכָה בְּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֵל ה':

20. בבלי, ברכות לא ע"ב

'ותדר נדר ותאמר ה' צבאות', אמר ר' אלעזר: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות. אמרה חנה לפני הקב"ה: "ריבונו של עולם מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד". משל למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת! ולא השגיחו עליו; דחק ונכנס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת?

21. רש"ר הירש בראשית פרק כב

וכמה אברהם ממעט בתפארת המעשה שלפניו: - נלכה עד כה - ונשתחוה - ונשובה! אכן רבת משמעות היא העובדה, שאברהם מכנה את המעשה שהוא עומד לעשות, בשם "השתחוויה". שהיה בדעתו להביא קרבן - זאת ידעו עבדיו, שכן מן הבית לקח את העצים והאש. מכאן שאברהם קורא לקרבן בשם "השתחוויה" ...

אכן - "נשתחוה", אומר אברהם ומביע בכך את כוונתו להביא קרבן. לא את הבהמה יביא קרבן, - את עצמו יקריב, את חייו, את כוחו, את עינו, את גופו, את ידו, את רגלו, - את כל ישות חייו יעלה עם הבהמה על מזבח ה'. "שתחוה" - את עצמו, את כל - כולו יטיל עלי ארץ לפני ה' בקרבן. רק איש כבלעם יאמר לאיש כבלק: "התיצב על עלתך" (במדבר כג, ג) - עמוד בזקיפת קומתך על - יד קרבנך; שכן קרבנו אינו מעשה של השלמה מוסרית שהאדם עושה עם עצמו, אלא זבח שנשחט לאלהות, כדי להכריעה בדרך מאגית. היהודי סומך שתי ידיו על הקרבן (עי' מנחות צג ע"א וע"ב): הריהו מטיל עצמו בכל כוחו על קרבנו; שכן את עצמו, את כל אישיותו הוא מוסר בקרבן ל"אש דת", ואחד רצונו להקדיש מעתה את כל ישותו למאכל ולמחיה לכל ענין אלהי עלי אדמות.

22. בבלי ברכות כו ע"ב

תפילת שחרית תיקן אברהם אבינו שנאמר 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפילה שנאמר 'ויעמוד פנחס ויפלל'.

23. בבלי סנהדרין מד ע"ב

ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה, ואמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל - מלמד שעשה פלילות עם קונו; בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו: רבונו של עולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל?

24. ר' צדוק הכהן, צדקת הצדיק רכב

והיינו צלותא דאברהם אבינו ע"ה שנקרא עמידה לבד כמו שאמרו בריש פרק תפילת השחר (ברכות כ"ו ע"ב) על פסוק (בראשית י"ט ג') המקום אשר עמד משם נלמד תפילת שחרית. כי בבוקר כשהאדם מתעורר משינתו אז צריך הוא התשוקה באדם מה לעשות ביום זה דבר שחפץ.

25. הגיון לבי לשנת השבע

עמוד בן אדם. לך לך אל מחוז חפצך. רוץ בדרכי לבך. פרה ורבה וכבוש את ארצך. לך הארץ, לך כל אשר בה. תן דעתך שלא תתבטל. עצור בן אדם. עמוד במקומך. פתח חרצובות, התר אגודות, שלח רצוצים חופשי. לי הארץ וכל אשר בה. תן דעתך שלא תקלקל.